

Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892. (дата звернення: 08.12.2025).

5. Вступна кампанія в Україні: в Міносвіти зафіксували зменшення кількості вступників. *УНІАН*. 2025. URL: <https://www.unian.ua/society/vstupna-kampaniya-v-ukrajini-v-minosviti-zafiksuvali-zmenschennya-kilkosti-vstupnikiv-13120020.html> (дата звернення: 08.12.2025).

6. Підсумки вступної кампанії 2025 року: офіційна статистика МОН. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4045313-lise-48-universitetiv-iz-379-zalucili-ponad-tisacu-abiturentiv-mon.html> (дата звернення: 08.12.2025).

Москаленко Афіна Вячеславівна,
здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,
завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ КРИЗЬ ПРИЗМУ СТАТТІ 11 КОНВЕНЦІЇ «ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД»

З 24 лютого 2022 року в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії діє воєнний стан, який передбачає обмеження низки конституційних прав, зокрема свободи мирних зібрань, гарантованої статтею 39 Конституції України та статтею 11 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі- ЄКПЛ).

Стаття 11 ЄКПЛ є фундаментом демократичного суспільства. Відповідно до перша цієї статті проголошує: «Кожен має право на свободу мирних зібрань та свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів» [1]. Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) у своїй багаторічній практиці неодноразово підкреслював фундаментальне значення цього права.

Важливою умовою захисту є мирний характер зібрання. ЄКПЛ не захищає зібрання, організатори та учасники яких мають насильницькі наміри чи

вдаються до насильницьких дій. Однак, ЄСПЛ неодноразово підкреслював у своїх рішеннях принципово важливу тезу: окремі акти насильства з боку невеликої групи учасників не позбавляють інших мирних демонстрантів захисту за статтею 11 ЄКПЛ. Держава не може використовувати дії провокаторів чи радикальних елементів як привід для репресій проти всіх учасників мирного зібрання.

Стаття 11 ЄКПЛ покладає на державу як негативні, так і позитивні зобов'язання у сфері забезпечення свободи мирних зібрань. Негативний аспект полягає в обов'язку утримуватися від необґрунтованого та свавільного втручання у здійснення цього права, зокрема шляхом безпідставних заборон чи обмежень проведення зібрань. Водночас позитивні зобов'язання вимагають від держави вживати активних, розумних і належних заходів для забезпечення реальної можливості проведення мирних зібрань без загрози насильства з боку третіх осіб, що передбачає, зокрема, організацію поліцейської охорони, забезпечення громадського порядку, регулювання дорожнього руху, розмежування учасників акцій і контрдемонстрантів, а також здійснення інших необхідних організаційних заходів.

Водночас Конституція України допускає можливість тимчасового обмеження окремих прав в умовах воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до статті 64 Конституції, серед прав, що можуть зазнавати обмежень, прямо передбачено і право на свободу мирних зібрань, гарантоване статтею 39. Таким чином, основний Закон допускає відступ від звичайного режиму захисту цього права за умови тимчасовості таких обмежень та обов'язкового визначення строку їх дії.

Практика реалізації повноважень щодо обмеження свободи мирних зібрань в Україні характеризується значною регіональною неоднорідністю. За результатами моніторингу громадської організації «ОПОРА» станом на березень 2025 року, у низці регіонів запроваджено суттєво відмінні підходи до регулювання цього права. Так, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» дозволяє заборонити мирні зібрання у разі воєнного чи надзвичайного стану, або встановити певні обмеження. Встановлення заборони чи обмеження здійснюється військовим командуванням.

На сьогодні повна (загальна) заборона та обмеження на проведення будь-яких масових заходів діє у: Донецькій, Одеській, Івано-Франківській, Херсонській областях.

Спеціальні умови або вимоги встановлено у: Житомирській області, Київській, Харківській, Чернівецькій, Сумській областях та інші.

Слід зауважити, що контролю над діяльністю відповідних органів щодо встановлення ними обмеження конституційних прав майже не здійснюється тому існує ризи перевищення влади з боку держави та порушення права на мирні зібрання.

Такі випадки добре видно з рішень ЄСПЛ, де Україну визнають винною у порушеннях права на мирні зібрання громадян України. До прикладу, справи

ЄСПЛ «Цімейко проти України» (2024) [3] та «Черемський проти України» (2023) [4] є концептуально спорідненими та відображають послідовну позицію ЄСПЛ щодо системних порушень статті 11 ЄКПЛ в Україні. В обох справах предметом розгляду було втручання органів державної влади у свободу мирних зібрань шляхом судових заборон превентивного характеру, які ґрунтувалися на недостатньо визначеній та неякісній нормативній базі. У справі Черемського заборона стосувалася одного конкретного зібрання, запланованого в парку в центрі Харкова, тоді як у справі Цімейка обмеження носили масовий і багаторазовий характер, охоплюючи різні локації органів державної влади та тривалі часові періоди.

Спільним для обох справ є також те, що Суд не переходив до аналізу легітимної мети чи необхідності втручання, оскільки вже перша умова — наявність якісної законної підстави — не була дотримана. Це підкреслює фундаментальний характер проблеми: в Україні протягом десятиліть відсутня належна нормативна основа для обмеження свободи мирних зібрань, що робить більшість таких обмежень конвенційно вразливими.

У світлі цих рішень особливої актуальності набуває сучасна практика обмеження свободи зібрань в умовах воєнного стану, про що йшлося раніше. Як уже зазначалося, в Україні спостерігається значна регіональна неоднорідність: у частині областей діють повні заборони на масові заходи, в інших — спеціальні, часто непрозорі умови їх проведення. Водночас, попри дерогацію за статтею 15 ЄКПЛ, Україна не звільняється від обов'язку дотримуватися принципів законності, пропорційності та передбачуваності. Позиції ЄСПЛ у справах «Черемський» та «Цімейко» свідчать про те, що загальні, автоматичні та нормативно недостатньо визначені заборони, навіть за умов підвищеної небезпеки, суперечать стандартам Конвенції.

З метою узгодження національного регулювання зі стандартами статті 11 ЄКПЛ доцільним є ухвалення спеціального закону про мирні зібрання в умовах воєнного стану. Такий закон має усунути наявні колізії, відновити ключову роль суду у питаннях обмеження прав та встановити чіткі підстави, критерії й процедури застосування обмежень. Втручання у свободу зібрань повинно відбуватися виключно за судовим рішенням із забезпеченням оперативного, у тому числі дистанційного, розгляду справ. Необхідно заборонити практику загальних і невизначених заборон, впровадивши індивідуальну оцінку кожного зібрання з урахуванням безпекової ситуації та характеристик заходу. Підстави для обмежень мають бути чіткими й конкретними, а нормативні акти — прозорими та відкритими. Важливими є регулярний перегляд таких обмежень, ефективний механізм судового оскарження та широке громадське обговорення нової моделі регулювання.

Свобода мирних зібрань в Україні в умовах воєнного стану, гарантована статтею 39 Конституції України та статтею 11 ЄКПЛ, зазнає істотних обмежень, що актуалізує потребу вдосконалення національного правового регулювання. Навіть за умов допустимої дерогації відповідно до статті 15

ЄКПЛ держава зобов'язана дотримуватися принципів законності, пропорційності та передбачуваності обмежень. Серйозною проблемою залишається регіональна неоднорідність практики та застосування загальних, автоматичних заборон, які не відповідають стандартам Конвенції. Для забезпечення реального балансу між інтересами безпеки та захистом основоположних прав необхідним є ухвалення спеціального закону про мирні зібрання в умовах воєнного стану, відновлення ефективного судового контролю, індивідуальної оцінки кожного заходу з урахуванням рівня загроз, а також забезпечення прозорості та швидкого судового захисту.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що свобода мирних зібрань, навіть в умовах воєнного стану, залишається одним із ключових індикаторів демократичності держави та рівня поваги до прав людини. Сучасна українська практика свідчить про необхідність чіткішого нормативного регулювання та посилення судового контролю, аби обмеження цього права відповідали стандартам статті 11 ЄКПЛ і не перетворювалися на свавільні чи непропорційні. Реалізація таких змін дозволить забезпечити належний баланс між вимогами безпеки та збереженням фундаментальних прав громадян.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. Рада Європи. Набула чинності для України 11 верес. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 08.12.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Цімейко проти України» від 27 черв. 2024 р. (заява № 32960/13). ЄСПЛ. Офіційний переклад українською мовою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_k37
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Черемський проти України» від 07 груд. 2023 р. (заява № 20981/13). ЄСПЛ. Офіційний переклад українською мовою. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_j61